

Jaroslav Nemeš: Kodex von Neutra. Geistliche Erbschaft der italienisch-griechischen Mönche und ihrer Nachfolger von Aachen. Győr 2007, 166 strán.

Oponentský posudok

Nitriansky kódex je najstaršia zachovaná rukopisná kniha na Slovensku. Je to evanjelistár, obsahuje výňatky z evanjelií (perikopy), ktoré sa čítali v nedeľu a na cirkevné sviatky. Jaroslav Nemeš si postavil cieľ zistiť, odkiaľ Nitriansky kódex pochádza a akými cestami sa dostal do nitrianskej kapituly. Kniha Jaroslava Nemeša má úvod, dve kapitoly delené na podkapitoly, záver, obrazovú prílohu, zoznam prameňov a literatúry a rozsiahlu konkordačnú tabuľku.

V úvode (s. 9-14) nás autor zoznamuje s doterajšími názormi o pôvode Nitrianskeho kódexu, podľa ktorých kódex vznikol medzi rokmi 1075-1092 v Uhorsku, v kláštore svätého Benedikta v Hronskom Beňadiku alebo v Ostrihome. Jeho predloha pochádzala zo severného Francúzska.

Kapitola „Entstehung des Kodex – Überlieferung der italienisch-griechische Mönche“ má podkapitoly „Aachen und seine Umgebung an der Jahrtausendwende“ (s. 15-41) a „Problematik des sanctorale“ (s. 42-62), v ktorej hľadá a podrobne sa zaoberá miestom vzniku kódexu a analyzuje jeho sanctorale. Autor prišiel k presvedčivému záveru, že kódex je dokladom prenikania byzantského monasticizmu cez južnú Itáliu do západnej Európy na prelome 10. a 11. storočia a že vznikol v benediktínskom opátstve Jána Krstiteľa v Burtscheide v 1. tretine, najneskôr v 30-tych rokoch 12. storočia. Podrobnou analýzou jeho sanctorale zistil, že zodpovedá liturgii a adaptácii observancie rehoľného života mníšskeho hnutia zvaného Fruttuaria – Siegburg práve v čase, keď sa mení ordo v tomto opátstve. V roku 1220 museli burtscheidskí benediktíni opustiť svoj kláštor, ktorý spolu s klenotnicou a s kódexom získali cisterciatské mníšky zo Salvatorbergu. V polovici 14. storočia začali prestavovať kláštorň chrám svätého Jána Krstiteľa a pri tejto príležitosti kódex odpredali opátovi cisterciatského kláštora Panny Márie v Piliši. Takto sa kódex dostal do Uhorska.

Kapitola „Das Schicksal des Kodex in Ungarn“ má podkapitoly „Abt Heinrich bringt den Kodex nach Ungarn“ (s. 63-71), „Das Kapitel Alt-Ofen macht aus dem Kodex ein Reliquiar“ (s. 72-79), „Diebstahl der Schatzkammer aus der Burg Szanda“ (s. 80-81), „Bischof Bornemisza und der Kodex in Pressburg“ (s. 82-84) a „Das Kapitel in Neutra als letzter Ort der Aufbewahrung“ (s. 85-92). Tu autor sleduje osudy kódexu v Uhorsku. Pilišský opát Henrich a kaplán uhorského kráľa Ľudovíta Veľkého bol v roku 1367 prítomný v Cáchach, kde zriaďoval pútnickú kaplnku svätého Ladislava. Opát Henrich priniesol kódex do Uhorska a dal ho opraviť v zlatníckej dielni v Budíne. Prvým písomne doloženým majiteľom kódexu je kapitula a chrám svätého Petra v Starom Budíne. Kedy kódex opustil Piliš a dostal sa do Starého Budíne, nevedno. Niekedy v 2. polovici 15. storočia, azda vtedy, keď prepoštom bol Ladislav Kara, sa kapitula postarala o reštaurovanie kódexu. Dala ho ozdobiť súsoším, ktoré vyhotovila zlatnícka dielňa v sedmohradskom meste Císnádie (blízko Sibiu). Predná doska kódexu sa stala honosným relikvárom s byzantským relikvárnym dvojkrížom a s Kalváriou. Odvtedy kapitula tento kódex, ktorý bol zároveň i relikvárom, používala pri veľmi slávnostných príležitostiach a pri prisahách hodnostárov. Po katastrofe pri Moháči starobudínska kapitula uložila svoje klenoty aj s kódexom na hrade Sanda (Szanda). Tam ich však ukradli zbojníci. Od zbojníkov ich vykúpil košický kapitán Eustach Feledy, ktorý priniesol kódex do Bratislavy a dal ho administrátorovi nitrianskeho biskupstva Pavlovi Absteimiovi Bornemisovi. Ten vo svojom testamente odkázal kódex vesprímskemu biskupovi a starobudínskemu prepoštovi Ondrejovi Kővešdymu. Nevedno kedy kódex opustil Bratislavu a ako sa ocitol v Nitre. Určite sa o to postaral niektorý z nitrianskych biskupov, ktorý bol zároveň aj vesprímskym biskupom. V roku 1764 sa kódex prvý krát spomína ako majetok nitrianskej kapituly.

Záver (s. 93-95) je zhrnutím celého výsledku práce autora. Nasledujú pramene (s. 96-98), literatúra (s. 99-107) a zoznam obrázkov (s. 108-109). Poslednou časťou predloženej knihy sú konkordačné tabuľky (s. 110-166), ktoré umožňujú porovnávať liturgický obsah Nitrianskeho kódexu s liturgickým obsahom iných pamiatok tohto druhu.

Jaroslav Nemeš zhromaždil, preštudoval a zvládol celú pramennú základňu a vyčerpávajúce množstvo odbornej, predovšetkým zahraničnej literatúry. Dobre porozumel širokým súvislostiam, do ktorých otázku pôvodu a ďalších osudov Nitrianskeho kódexu zasadil. Vo svojej práci zachytil nielen príbeh samotného kódexu, ale nás zoznamuje aj so širokým okruhom cirkevných a kultúrnych dejín, ktoré s osudmi Nitrianskeho kódexu súviseli a bez ktorých by nemohol rekonštruovať celý jeho príbeh a dať odpoveď na položené otázky. Jaroslav Nemeš svojou knihou prekonal všetky doterajšie názory. Rozšíril a prehĺbil naše poznanie nielen o tejto mimoriadnej pamiatke, ale nás zasvätil do významných historických podrobností a sprostredkoval nám veľký kultúrny príbeh, do ktorého Nitriansky kódex patrí.

Odovzdal dielo, ktoré má veľkú vedeckú hodnotu, bohatý obsah a vysokú štylistickú úroveň. Dokázal, že je veľmi dobrým znalcom cirkevných dejín a širšie i dejín kultúry. Preto navrhujem udeliť Jaroslavovi Nemešovi titul docent v odbore všeobecnej dejiny.

V Bratislave 25. septembra 2014

Ján Steinhübel